

# KAKO DO ODRŽIVE REINTEGRACIJE POV RATNIKA?

**Najvažniji nalazi i smernice iz uporedne analize istraživanja reintegracije povratnika po sporazumu o readmisiji realizovanih 2011, 2019. i 2021. godine.**

**PolicyBrief**

## KOLIKO IMA POV RATNIKA?

Problem povratnika po sporazumu o readmisiji i njihove reintegracije se nalazi na političkoj agendi u Srbiji od početka pregovora sa EU o viznoj liberalizaciji za građane Srbije u 2007. godini. Od 2016. godine konstantno opadaju brojevi, kako tražilaca azila iz Srbije u zemljama EU, tako i povratnika u Srbiju po sporazumima o readmisiji. U 2020. godini prema podacima Komesarijata za izbeglice bilo je 1.008 registrovanih realizovanih readmisija, ali se veruje da je otprilike još toliko neregistrovanih, te da je stvarna brojka dvostruko veća.

## KO DANAS ČINI POV RATNIČKU POPULACIJU?

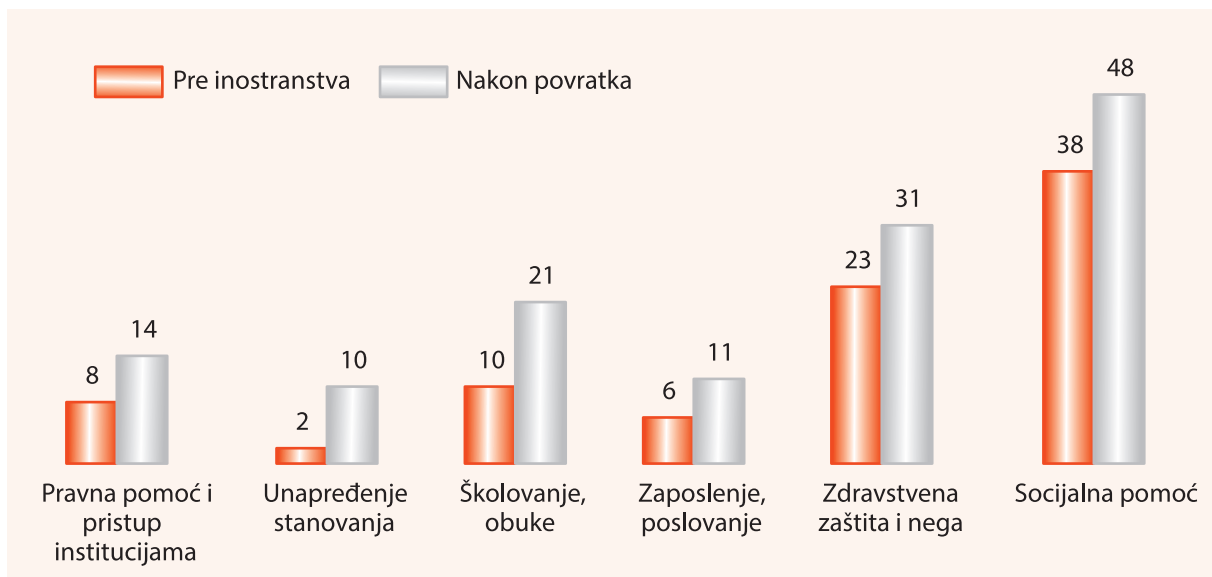
Od početka procesa primene sporazuma o readmisiji do danas, populacija povratnika se izmenila: mlađi su, obrazovaniji i aktivniji na tržištu rada, a istovremeno je među njima sve manje Roma kao najranjivije društvene grupe u Srbiji – iako oni i dalje čine većinu (više od 60% u 2020. godini). Iskustvo migracija je osnažilo značajan broj povratnika, ali dominantno muškaraca, jer su po povratku ostvarili znatno bolji pristup merama socio-ekonomske podrške. Kad je reč o ženama, socijalna isključenost povratnica povećava se u odnosu na period pre odlaska u inostranstvo.

GIZ (2022). „Društveno-ekonomski položaj i reintegracija povratnika po sporazumu o readmisiji u Srbiji 2021. godine: Izveštaj o istraživanju povratnika i pružalaca usluga na lokalnom nivou“, globalni program Migracije za razvoj, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit GmbH (GIZ), Beograd.

## DA LI JE SRBIJA SPREMNA DA UPRAVLJA REINTEGRACIJOM POV RATNIKA?

Opšti okvir javnih politika za upravljanje reintegracijom povratnika u Srbiji postoji, ali nije dovoljno efektivan. Usvojeno je nekoliko strategija u oblasti migracija, a povratnici su prepoznati kao ranjiva kategorija u nekim sektorskim strategijama važnim za njihovu reintegraciju (zapošljavanje, sprečavanje diskriminacije, socijalno uključivanje Roma, kao deo akcionih planova za pregovaračka poglavlja 23 i 24). Javne službe sprovode neke mere koje su od značaja za reintegraciju povratnika. Sve ovo može da im stvori utisak da je problem reintegracije povratnika adekvatno pokriven javnim politikama. Međutim, detaljniji pregled pokazuje da je ovaj problem kompleksniji, višedimenzionalan, i da traži multisektorski pristup. Koordinaciju u taj pristup doneo bi dokument javne politike, koji bi bio strategija ili program kojim bi se regulisala reintegracija povratnika po sporazumu o readmisiji.

### Povratničke porodice koje su dobile podršku u određenoj oblasti pre odlaska u inostranstvo i nakon povratka u Srbiju, u %



Ima još mnogo prostora da se unapredi podrška povratnicima – manje od polovine njih je dobilo neki oblik podrške.

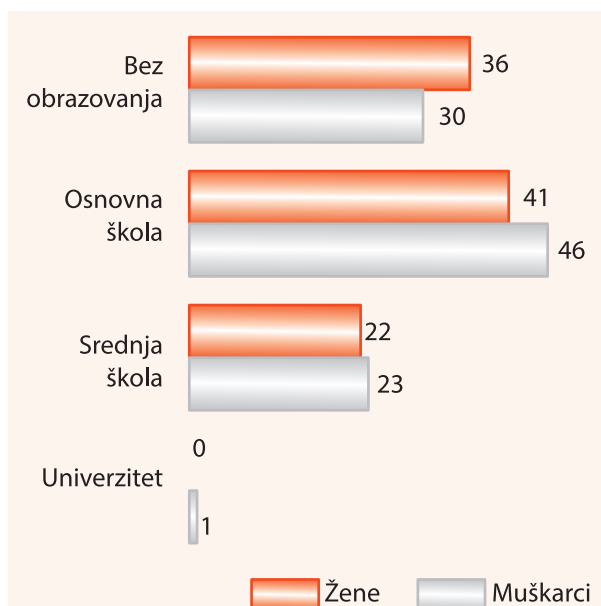
## KOJI SU KLJUČNI PROBLEMI I IZAZOVI U REINTEGRACIJI POV RATNIKA?

Nakon povratka u Srbiju povratnici se suočavaju sa nizom problema koji otežavaju njihovu reintegraciju. Već godinama ključni problemi su: nisko obrazovanje i odustajanje od školovanja, visoka nezaposlenost i loš kvalitet zaposlenosti, niski prihodi te nizak kvalitet stanovanja. Ove probleme kao ključne su u 2021. godini prepoznali i povratnici i pružaoci socijalnih usluga na lokalnom nivou.

### Nisko obrazovno postignuće i nepohađanje obrazovanja

Povratnici su nešto bolje obrazovani nego što je to bilo 2019. godine, ali i dalje svega 23% ima završenu srednju školu, a 1% fakultet. To je veoma malo s obzirom na to da se radi o mladoj i sredovečnoj populaciji. Obrazovanje povratnica je još lošije nego obrazovanje muškaraca.

### Stepen obrazovanja povratnika i povratnica, u %



Problem slabe obrazovanosti se prenosi međugeneracijski. U čak 31% domaćinstava ima dece uzrasta 3-14 godina koja ne idu u obrazovnu ustanovu za svoj uzrast (vrtić, obavezni predškolski program ili osnovnu školu). Slično je i sa decom uzrasta 15-18 godina – ima 34% domaćinstava u kojima ova deca ne pohađaju srednju školu. Glavni razlozi su to što moraju da zarađuju za domaćinstvo i što roditelji

veruju da im škola nije potrebna: siromaštvo kao razlog za to što deca ne koriste obrazovne usluge prepliće se sa niskom svešću roditelja o potrebi obrazovanja dece. Problem sa roditeljima koji veruju da njihovoj deci škola nije potrebna ili da bi trebalo da deca ostanu kod kuće i da pomažu i dalje je značajan i zahteva odgovarajuću reakciju institucija.

### Neki od glavnih razloga zašto deca uzrasta od 7 do 18 godina ne pohađaju nastavu u školi, u %

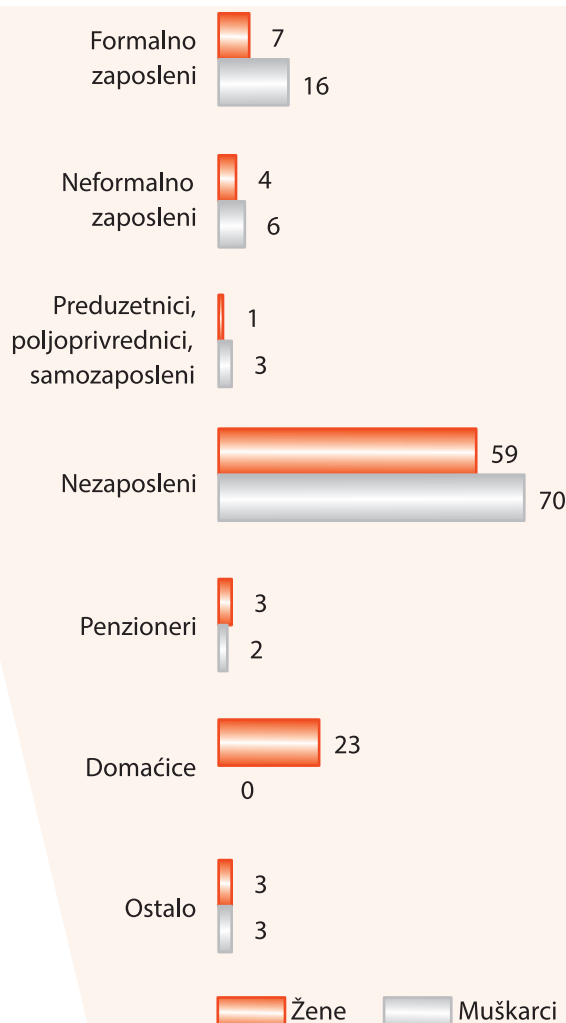


### Visoka nezaposlenost i loš kvalitet zaposlenosti

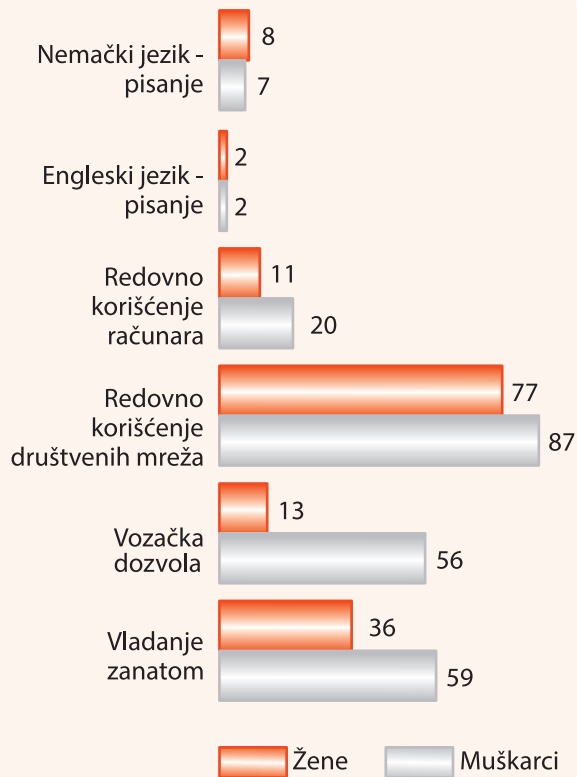
Da povratnici ne beže od posla govori i činjenica da je skoro polovina njih i otišla u inostranstvo u potrazi za poslom, i to kako se pretpostavlja, za sezonskim poslom. Takođe, veliki deo njih je aktivan na tržištu rada u Srbiji, ali i dalje ih je mnogo nezaposlenih, ili neformalno zaposlenih i sa niskim stepenom obrazovanja. Stoga su siromaštvo i ugroženost osnovnih socijalnih prava među povratnicima ogromni.

Mali broj povratnika ima svoje preduzeće, oni uglavnom obavljaju poslove bez kvalifikacija za poslodavca. Posebno su ugrožene žene - neaktivnost žena čak i raste posle povratka po sporazumu o readmisiji.

### Status aktivnosti u sedmici pre anketiranja, u %



### Vladanje dodatnim veštinama, u%



S obzirom na to da su povratnici veoma naklonjeni pronalaženju posla, to je glavna oblast u kojoj im treba podrška. Više od polovine povratnika vlada nekom veštinom, pa čak i sa dve veštine koje se mogu iskoristiti na tržištu rada (poznavanje stranog jezika, rad na računaru, vozačka dozvola, itd.), a 35% njih je raspoloženo da pohađa obuku i unapredi svoje veštine kako bi bili konkurentniji na tržištu rada. I ovde je primetno da je među onima koji vladaju nekim veštinama korisnim na tržištu rada manje žena nego muškaraca.

### Niski prihodi

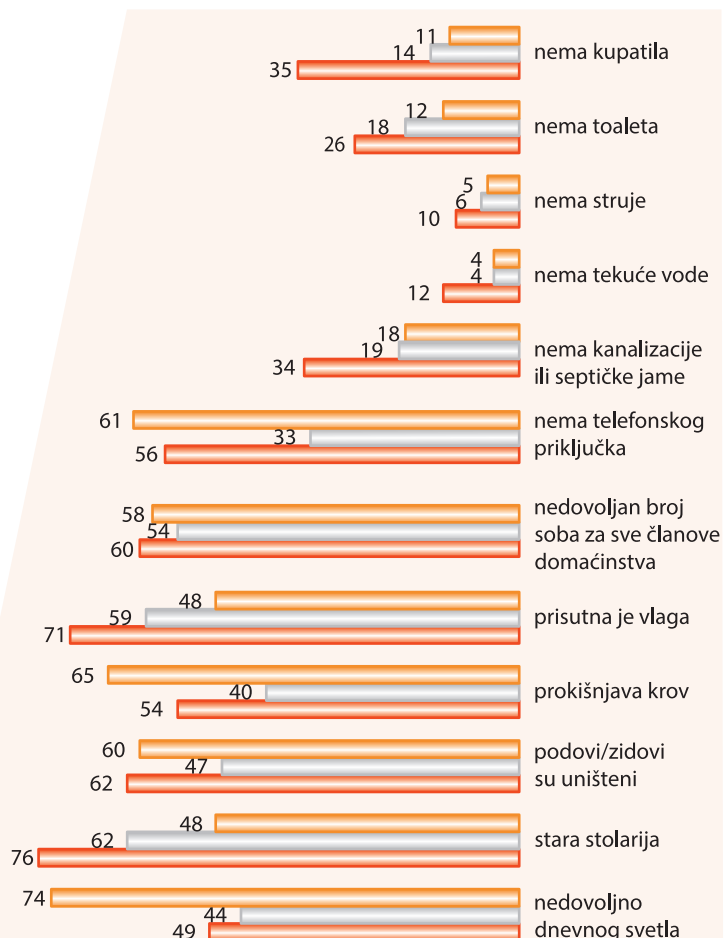
46% povratničkih domaćinstava ima ukupnu mesečnu potrošnju koja je niža od minimalne neto zarade u Srbiji.

87% ispitanika se žali da su primanja njihovog domaćinstva nedovoljna za zadovoljenje svih potreba poput hrane, plaćanja računa, zdravstvene zaštite, higijene, obrazovanja i prevoza na lokalnom nivou.

### Indikatori kvaliteta stanovanja iz anketa iz 2011, 2019. i 2021, % povratničkih domaćinstava

### Nizak kvalitet stanovanja

Stambena situacija povratnika konstantno je poboljšavana od 2011. godine, ali je i dalje teška i zahteva dodatno zalaganje javne uprave, posebno u vezi sa problemom legalizacije objekata. Skoro polovina povratnika živi sa više od dva problema poput nedostatka prostora, vlage, krova koji prokišnjava ili nedostatka dnevnog svetla. U međuvremenu su i pružaoci usluga i povratnici kao korisnici naučili koje su prednosti različitih tipova podrške u oblasti stanovanja, što je dovelo do toga da povratnici prihvataju različite ponuđene modele pomoći.



## Diskriminacija povratnika

Ponižavanje povratnika romske nacionalnosti se nastavlja. Iskustvo u kome se osećaju najviše diskriminisano dogodilo se tamo gde ljudi provode najviše vremena ili gde se najčešće upuštaju u zvaničnu komunikaciju: na javnom mestu, u ustanovama socijalnih usluga poput zdravstvenih ustanova, škola, policije, u sredstvima javnog prevoza i u prodavnicama/restoranima. Ovo je zabrinjavajuće, ali zabrinjava i činjenica da i javne institucije, koje bi trebalo da budu čuvari individualnih prava i javnog morala, pokazuju visok stepen diskriminirajućih praksi.

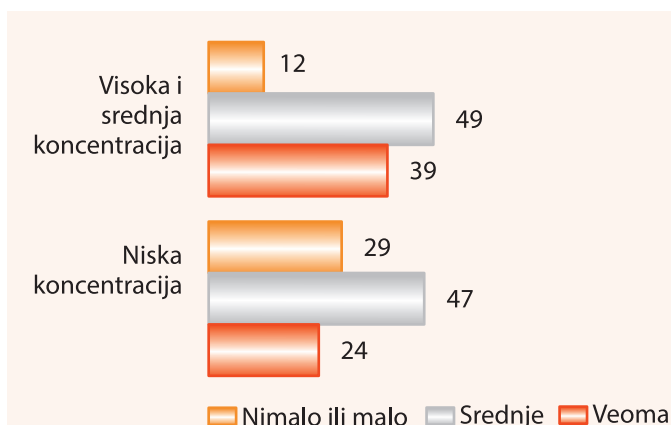


### Mesta/situacije u kojima su povratnici doživeli poniženje tokom protekle godine, u %



## Percepcija ključnih problema integracije povratnika od strane lokalnih pružalaca usluga

### Percepcija značaja problema reintegracije povratnika, prema koncentraciji povratnika po zvaničnoj evidenciji, u %



Percepcija ključnih problema integracije povratnika od strane lokalnih pružalaca usluga prilično je realistična. Slabija percepcija ključnih problema se javlja u opštinama u kojima je koncentracija povratnika niska. Ispitanici ističu veliki značaj poverenika KIRS-a za rešavanje ovih problema.

## KA ODRŽIVIM REŠENJIMA PROBLEMA REINTEGRACIJE POV RATNIKA

---

### Kako podržati ekonomsko osnaživanje povratnika?

---

- ▶ Graditi kompetencije povratnika kroz celoživotno učenje i/ili obuke.
  - Funkcionalno osnovno obrazovanje za odrasle poboljšalo bi opštu pismenost povratnika, te otvorilo put ka višim nivoima obrazovanja i povećalo njihove šanse kada se radi o socijalnom uključivanju.
  - Obuke u različitim oblastima bi unapredile zapošljivost povratnika. Povratnike treba informisati i o tome koja su zanimanja deficitarna i pomoći im kroz karijerno vođenje i savetovanje.
- ▶ Drugi pravac u podršci u oblasti zapošljavanja povratnika jeste podrška zapošljavanju, u skladu sa njihovim iskazanim interesovanjem. Najviše interesovanja je za dve vrste zaposlenja – samozapošljavanje i rad kod javnog poslodavca.
- ▶ Ojačati programe za ekonomsko osnaživanje povratnika, posebno Romkinja. Dodatno treba raditi na informisanju o različitim zanimanjima, kako bi se diverzifikovala ponuda programa obuke i podrške zapošljavanju i izbegla stereotipija (frizerke, manikirke, pedikirke i sl.).

### Kako unaprediti stambenu situaciju povratnika?

---

- ▶ Glavni oblici podrške trebalo bi da budu socijalno stanovanje, građevinski materijal – za unapređenje osnovnih sanitarnih uslova života, i kuće sa seoskim imanjem.
- ▶ Posredovanje kod nadležnih institucija radi rešavanja imovinsko-statusnih pitanja koja su preduslov za dobijanje građevinske dozvole.
- ▶ Besplatna pravna pomoć za rešavanje pravno-imovinskog statusa.
- ▶ Na sistemskom nivou, razmotriti ublažavanje kriterijuma za dobijanje podrške te omogućiti da se uslovi stanovanja unaprede i za vreme podstanarskog statusa, koji često traje i više decenije.

### Kako sprečiti diskriminaciju povratnika?

---

- ▶ Kontinuirana javna kampanja protiv diskriminacije i ciganizma. Kampanja treba da bude usmerena na prepoznavanje diskriminacije i postupanje u slučajevima diskriminacije za same građane i građanke (povratnike i Rome).
- ▶ Poseban fokus na unapređenje senzibilizacije zaposlenih, i procedura u javnim institucijama kojima se najviše obraćaju i koje su im najpotrebnije.

### Kako ojačati lokalni institucionalni okvir za podršku integraciji povratnika?

---

- ▶ Uključiti u proces razvoja dokumenta javnih politika i redovno informisati sve relevantne lokalne aktere iz javnog i civilnog sektora o svim aspektima javnih politika važnih za integraciju povratnika (akcioni plan za migraciju, budžet i drugi izvori finansiranja, projekti, drugi relevantni strateški dokumenti). Posebnu pažnju posvetiti informisanju relevantnih aktera u opštinama u kojima je koncentracija povratnika niska.
- ▶ Preko poverenika KIRS-a, i gde je moguće kroz njihovu saradnju sa koordinatorima za romska pitanja, istaći pitanje integracije povratnika u lokalnim Savetima za migracije i relevantnim akcionim planovima. Primer dobre prakse je uključivanje poverenika u mobilne timove za inkluziju Roma.
- ▶ Pitanje reintegracije povratnika treba istaći i u drugim relevantnim lokalnim dokumentima i administrativnim telima (vezano za zapošljavanje, socijalnu zaštitu, obrazovanje, stanovanje, itd.).
- ▶ Za uspešniju međusektorsku saradnju potrebno je izraditi mehanizme i protokole komunikacije i upućivanja korisnika drugim sektorima.
- ▶ Posebno raditi na razbijanju stereotipa o pasivnosti povratnika.